

Nr 357

Av herr **Wachtmeister**, om utredning rörande Förenta Nationernas aktioner i Katanga.

Förenta Nationernas militäraktioner i Kongo har blivit föremål för skiftande omdömen och skapat olust och oro i vida kretsar inför utsikten, att Förenta Nationernas politik kan komma att utvecklas i ogynnsam riktning med tanke på fred och rättssäkerhet.

Den 15 maj 1962 överlämnades sålunda till regeringen en skrivelse, under tecknad av 56 svenskar, med begäran om en rättslig utredning angående Förenta Nationernas krigsföretag i Kongo. Skrivelsen hade följande lydelse:

Härmed hemställes vördsamt, att svenska regeringen vidtager erforderliga åtgärder för att åvägabringa en rättslig utredning angående

1) de omständigheter, som föranledde Förenta Nationernas militäraktion mot Katanga i september och december 1961, samt av vem och på vilket sätt anfallsorderna givits, och i anslutning härtill även

2) huruvida och i så fall i vilken utsträckning FN:s förband vid nämnda tillfälle kränkt Genève-konventionernas bestämmelser om human krigföring. Emedan en utbredd uppfattning uppstått, att — såsom belgiske utrikesministern Spaak framhållit i belgiska deputeradekammaren den 12 december 1961 — nämnda FN-aktioner ej kan anses som försvarsåtgärder utan var företagna i politiskt syfte, är det angeläget att händelseförloppet i detalj klarlägges, ej minst av den anledning, att anfall till stor del utfördes av svensk trupp och svenska flygplan. Det synes oss svårförklarligt, att FN:s sekretariat hittills underlåtit att föranstalta en opartisk juridisk undersökning av krigshändelserna i Katanga i september och december 1961.

Till någon åtgärd har skrivelsen hittills veterligt icke lett.

Kvalificerade bedömare, folkrättssakkunniga och personer med stor erfarenhet från Afrika, vetenskapsmän och även personer, verksamma inom missionen, bl. a. den kände missionsläkaren dr Albert Schweitzer, har tämligen samstämt fördömt de militära ingripandena i Katanga, som skett på FN:s initiativ.

Sveriges medverkan i Förenta Nationernas krigsföretag, särskilt insatsen av jaktflyg, har på ett avgörande sätt möjliggjort krigföringen, vilket i sin tur medför ett moraliskt ansvar för vårt land. Med anledning av vad som förevarit och emedan Förenta Nationernas ledning nu tillkännagivit, att FN:s militäraktion inom kort kan avslutas eftersom krigsmålen uppnåtts, är det skäl till eftertanke för att klargöra huruvida FN handlat riktigt eller oriktigt.

För den svenska allmänheten och för den ansvariga politiska ledningen torde det vara av synnerlig vikt att få veta om Förenta Nationernas åsidosättande

av sin stadga är försvarbart med hänsyn till det uppnådda resultatet. Förenta Nationernas krigsföring i Katanga har vållat död för hundratals och lidanden och umbäranden för otaliga av landets invånare och vållat stor materiell skadegörelse.

Huruvida FN:s krig i Katanga verkligen har bidragit till en politisk stabilisering i landet eller i världen i övrigt torde vara oklart. En plan för den fortsatta verksamheten i Afrika borde med tillvaratagande av erfarenheterna från Kongo snarast göras upp. Det finns tyvärr anledning frukta, att när återstående kolonier skall avvecklas och bli självständiga förhållanden liknande dem i Kongo kan uppkomma. Förenta Nationernas krigsföretag har även aktualiserat behovet av en permanent rättslig granskning av verksamheten, så att åsidosättandet av FN-stadgan ej skall kunna ske under oklara omständigheter och annat än i yttersta nödfall.

Katanga kom som bekant först 1894 att lyda under Belgiska Kongo. Folkminnet av hur katangeser släpades bort av baluba för vidare befordran till den arabiska slavmarknaden lever än, och det är väl mycket begärt, att de som minns fäders och morfäders öden i en handvändning skall undertrycka sin hämndlystnad. Knappast lär de göra det bara på grund av FN:s åtgärder för att hindra Katangas självständighet, för att till varje pris upprätthålla godtyckliga gränser, som utländska diplomater för 70 år sedan diktatoriskt och på måfå behagat draga. Påståendet att det övriga Kongo av ekonomiska skäl ej skulle kunna klara sig utan Katanga håller ej streck, då naturtillgångarna i Kongo är minst lika stora som i övriga nyblivna självständiga afrikastater.

Nu har emellertid olyckan skett. Då befolkningen i Katanga genom Förenta Nationernas försorg berövats sin självbestämmanderätt, är det angeläget — för oss bör det med hänsyn till Sveriges medverkan till den uppkomna situationen vara av särskild betydelse — att tillfredsställande garantier erhålles för att rättssäkerhet och mänskliga rättigheter iakttages. Inte minst angeläget är att tryckfriheten garanteras. Katangas ledande tidning har i dagarna förbjudits utkomma. Om segrarna därmed avser att förhindra katangeserna att genom egen press tillvarataga sina intressen, måste denna anmärkningsvärda sak uppmärksammas av en vaken opinion.

Från skilda håll har hänvändelser gjorts för att få klarhet i händelseförlopp och sammanhang i detta skeende, som drabbat otaliga människor på det mest tragiska sätt, men det är anmärkningsvärt att Förenta Nationerna underlåtit att föranstalta om de opartiska utredningar som begärts.

En utredning, som tillkom på initiativ av Internationella Röda korset för att utröna omständigheterna kring mordet på rödakorschefen Olivet den 13 december 1961, har ännu ej offentliggjorts i vederbörlig ordning, trots att utredningen överlämnades till FN och Röda korset den 8 juni 1962. Utredningen visar klart, att nedskjutningen skett på nära håll och med vapen som endast

FN:s styrkor disponerade och inom ett område som behärskades av FN.

Den antibelgiska politik som förts av FN är ur många synpunkter beklaglig. "Ett litet antal FN-amatörer på korttidsförordnanden kan aldrig ersätta 30 000 belgiska experter" (med. dr Stig Holm i tidskriften Samtid och Framtid nr 3/1962).

Det är emellertid ej blott på det militära området, som FN:s verksamhet i Kongo ger anledning till eftertanke. Ur en artikel av en av våra främsta kongo-kännare, förste intendenten Kai Curry-Lindahl, förtjänar följande citeras (Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning den 27 januari 1962):

— — — Skolundervisningen på landsbygden har praktiskt taget helt upphört utom på de platser där de katolska missionerna trots stora svårigheter fortsatt arbetet. Förvaltningen faller sönder, utanför de större städerna fungerar samhällsmaskineriet inte längre, de tidigare väl utbyggda sociala inrättningarna saknar personal, rättsväsendet har upphört att existera. Under 18 månader av FN-ockupation har tiden i Kongo vridits 30 år tillbaka. Landsbygdens Kongo glider nu successivt tillbaka mot stenåldersstadiet.

Det var för skrivaren av dessa rader en chock att under hösten 1961 åter besöka de delar av Kongo jag tidigare lärt känna och där jag senast hade arbetat under 1959. Välmående bygder hade på kort tid förvandlats till misärens hemvist. Den förr öppna och vänliga befolkningen var nu slutet och misstänksam. I byarna ängslades man för stunden och framtiden, ett ovanligt drag hos afrikaner, och man beklagade att ordning, rättvisa och sjukvård inte längre hörde till det normala. På 18 månader har alltså ett land, som ännu 1960 var i full ekonomisk expansion, på alla områden hade en effektiv förvaltningsapparat och uppvisade tropiska Afrikas högsta sociala och ekonomiska standard, förvandlats till kaos.

För den tragiska och onödiga utvecklingen i Kongo kan FN inte undgå att dela ansvaret. FN ryckte in i Kongo med trupper och "rådgivare" två veckor efter självständighetsdagen 1960. Trots Force Publiques välorganiserade "myteri" fungerade då ännu Kongos administration över större delen av landet. Det är först sedan FN trädde in på scenen och successivt med sin besynnerligt rekryterade personal och ännu besynnerligare politik skulle ta hand om det mesta i Kongo som sönderfallet i landet begynte på allvar. Man körde de kunniga belgierna på porten och hindrade dem att komma tillbaka, men skyllde alla egna misslyckanden på Belgien. Efter 18 månader av energiska försök att diskreditera allt belgiskt i kongolesernas ögon medger nu FN genom ett uttalande av Admet Khiari i slutet av december 1961 att endast belgierna kan klara Kongo ur dess svårigheter.

Den indiska infiltrationen i FN-organisationen i Kongo betraktas med lättförståelig misstänksamhet av kongoleserna, i synnerhet som dessa indier i chefsställning ofta visar sig sakna elementära kunskaper om Kongo och dessutom uppenbarligen arbetar för egoistiska och nationella syften i stället för att tjäna FN, långt mindre Kongo.

FN i Kongo har dragit stora växlar på det förhållandet att press och opinion till en början uppfattade allt vad som sades från FN-håll som sanning. Redan

septemberkriget och dess bulletiner avslöjade ihålligheten i FN:s nyhetsförmedling, något som dock vida överträffats under decemberkriget. FN:s informationsverksamhet förföll då till metoder, som hade mycket litet med objektivitet och sanning att göra. Den som gjort sig mödan att ur olika länders press dagligen arkivera den brokiga flora av under Katangakrisen producerade officiella FN-uttalanden — vilka ej sällan under en och samma dag är diametralt motsäggande, beroende på om de fabricerats i Elisabethville, Léopoldville eller New York — har i sanning en för FN förnedrande dokumentation framför sig.

Man kan inte vänta av i Katanga och Kongo djupt komprometterade FN-funktionärer att de lämnar objektiva informationer. I de fall då Internationella Röda korset under Katangakriget funnit sig föranlåtet att ingripa med protester har de utan undantag riktat sig mot FN.

Men det förefaller vara hög tid att FN:s göranden och låtanden i Katanga och Kongo över huvud blir föremål för en offentlig internationell juridisk undersökning. En sådan behöver inte sakna material. Det finns massor av ögonvittnen. Om FN inte godvilligt går med på en dylik utredning, kan det inte betyda annat än att organisationens verksamhet i Kongo inte tål öppen insyn. Allt tyder tyvärr på att FN är i stort behov av förmyndare.

Än i dag saknas officiell klarhet om vem som i september gav anfallsorder i Katanga. Efter septemberkrisen kröp vederbörande bakom det anonymitetskydd FN gav genom att organisationen då stod utan chef. Den situationen råder inte i dag. I motsats till sin företrädare har emellertid generalsekreterare U. Thant godkänt FN:s aggression i Katanga och uppenbarligen även att fredsorganisationen utvecklats till en krigsapparat, som av allt att döma hittills skördat fler dödsoffer och sårade bland civila personer än bland militärer. FN:s nyligen lämnade förlustsiffror kan inte vara korrekta. De politiska och militära målen har av FN icke uppnåtts. Däremot har man lyckats stoppa Katangas produktion, utså hat mellan svarta och vita, fått europeerna att lämna sina hem, lämnat vägen öppen för mord och plundring. Varje katanges och europé bland Elisabethvilles civila befolkning har drabbats av obeskrivliga tragedier och lidanden. De som fått uppleva det allra värsta är inte längre förmögna att vittna därom. Om allt detta har mycket litet stått att läsa i svensk press.

Det har gjort Sveriges namn stor skada utomlands att svenskar spelar en så framträdande roll inom både den civila och den militära sektorn i FN:s urspårade ledning i Kongo. Ingen klandrar den som lojalt försöker göra sitt bästa och utföra ofta omöjliga instruktioner. Men "heroiseringen" av Sverige och den svenska "hedersamma" militära insatsen i Katanga ter sig mot bakgrund av vad som verkligen ägt rum under FN:s krig rent upprörande.

Så långt herr Curry-Lindahl. Till sista meningen i hans artikel bör för undvikande av misstag betonas, att svensk militär i Kongo med några undantag skött sig mönstergillt, varför anmärkningarna icke drabbar denna personal som sådan, endast glorifieringen av de insatser de ålagts utföra.

För att ytterligare belysa bakgrunden till denna framställning hänvisas till en folkrättslig översikt av professor Torsten Gihl i hans bok "Om freden och säkerheten", i vilken ett särskilt kapitel ägnats katangafrågan (sid. 353—371).

Under åberopande av vad jag ovan anfört får jag härmed hemställa, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en rättslig utredning om Förenta Nationernas militära och övriga aktioner i Katanga, främst i följande avseenden:

- 1) de historiska, fördragsenliga och rättsliga förutsättningarna med särskild hänsyn tagen till Förenta Nationernas befogenheter inom områden, som ej står under deras jurisdiktion,
- 2) de ansvariga instansernas beslut och åtgärder,
- 3) den genom krigshandlingar och rättsstridiga övergrepp uppkomna skadegörelsen till liv och egendom samt även i vilken utsträckning Förenta Nationerna sökt reglera och gottgöra uppkomna skador,
- 4) hur rättssäkerhet — inklusive tryckfrihet — och mänskliga rättigheter garanteras i Katanga i det läge som uppkommit genom FN:s åtgärder.

Stockholm den 25 januari 1963

Hans Wachtmeister
